

Concordances fraseològiques en la *valenciana prosa*

JOSEP GUIA
Universitat de València

La col·locació «valenciana prosa», documentada en vuit ocasions en textos literaris catalans de la València de finals del segle XV, ha estat objecte de controvèrsies entre els partidaris de veure-hi una etiqueta designadora d'un estil llatinitzat i retoricat i els qui es decanten per considerar que, senzillament, era una forma cultista i localista que usaren alguns autors valencians per esmentar la prosa catalana que escrivien. A l'esplendorosa València de l'època, era lògic que els escriptors qualificaren amb l'apel·latiu de «valenciana» llur prosa en vulgar. De fet, tal com ho diu A. Ferrando (1993), fa l'efecte que es tracta d'una troballa expressiva de Joan Roís de Corella (1435-97), ja que només apareix en obres d'aquest escriptor i de dos deixebles o imitadors seus, Miquel Péreç i Bernardí Vallmanya. A les raons adduïdes per Ferrando, en defensa de la segona interpretació, hom pot afegir-hi l'anàlisi fraseològica dels textos del mateix Roís de Corella, el qual, al *Parlament en casa de Berenguer Mercader*, esmenta «l'alt e gentil estil de tan ben raonades proses», «ab estil d'elegant facúndia», «ab dolça harmonia de l'estil, en vulgar prosa», «l'alt e transcendent estil de les sues altes poesies», «en celsitud d'alt estil, en vulgar de valenciana prosa»..., de manera que l'enaltiment de l'estil, culte i artitzat, el fa mitjançant la introducció d'epítets i qualificatius sobre el mot «estil», mentre que al sintagma «valenciana prosa» no sembla donar-li cap connotació estilística, ja que s'hi veu clarament que «en vulgar de valenciana prosa» és sinònim de «en vulgar prosa», amb l'afegit d'una determinació de llengua i/o de lloc. En conseqüència, en referir-nos a la *valenciana prosa* estem fent esment a la prosa que, en llengua catalana, fou produïda a València, a la fi del XV.

Fet l'anterior aclariment *literari*, se n'imposa un altre, de *metodològic*. L'aparició repetida d'unes expressions més o menys codificades, idiomàtiques o no, és un índex bastant rendible a l'hora de caracteritzar els estils literaris. L'estilometria, que fins avui ha partit de l'anàlisi estadística de les recurrències d'unitats lèxiques (Holmes, 1985), podria donar un gran pas endavant si prengué en consideració les unitats fraseològiques i els agrupaments lèxics, ja que l'existència de determinades concordances fraseològiques permet descobrir relacions de plagí o d'interdependència entre diverses obres d'una mateixa època (anàlisi sincrònica) o d'èpoques diferents (anàlisi diacrònica). A tal efecte, ens és necessari partir d'un concepte més general de fraseologisme, entès aquest com un *fragment de text* que, contenint determinades constants lèxiques (mots clau), apareix repetit en altres recurrències on els mateixos mots clau —sense perjudici d'omissions o de substitucions sinonímiques— s'inscriuen amb una significació discursiva semblant. Aquests fragments concordants caldrà prendre'ls de forma minimal, és a dir, reduïts a la porció de text que sigui necessària i suficient per a copsar la realització discursiva concordant dels mots clau. Els escriurem entre claudàtors. En un corpus textual fixat, direm que dos fragments de text són *a-*

concordants fraseològicament si presenten termes coincidents (propis de la concordança a), dotats de contingut semàntic i inserits amb una significació discursiva semblant.

Per exemple, si en la *Tragèdia de Caldesa*, de Joan Roís de Corella, llegim: «los contrastes que ma dolorosa pensa combatien» i en la *Història de Leànder i Hero* figura: «ab diversos contrastes en sol·lícita pensa combatuda», podem concloure que es tracta de fragments concordants (agafats en forma minimal), mitjançant una concordança t, definida per uns mots clau característics («contrastes», «pensa», «combat») i per una significació discursiva concreta (la metàforització del dubte mitjançant el combat entre pensaments contraris). Recorrent el corpus de l'obra reconeguda de Joan Roís de Corella, en suport magnètic, podem trobar totes les recurrències t-concordants, mitjançant la recerca dels mots clau o de llurs variacions sinonímiques:

[ab entristida pensa e sol·licitud trista; que la sua adolorada ànima tenia assetjada] (*Vida de santa Anna*)

[en aquest delliber los contrastes de ma pensa conformes] (*Lamentació de Biblis*)

[tals contrastes ma enamorada pensa ab eguals forces combatien]

[los forts pensaments (...) a les enamorades penses ab més poder combaten en la sol·licitud tenebrosa] (*Lamentació de Mirra*)

[los dubtosos pensaments que (...) ma enamorada pensa combatien] (*Lamentació de Tisbe*)

[los contrastes que ma dolorosa pensa combatien]

[ma pensa tribulada no consentint la mia persona estar segura, fón-me forçat, passejant, seguir la varietat de mos trists e sol·lícits pensaments]

[ab adolorit pensament mirau la tristor que a tal hora ma trista pensa combatia] (*Tragèdia de Caldesa*)

[los contrastes, les temors, les esperances que ma pensa, de son exempta, combatien] (*Història de Jason e Medea*)

[de greus temors la sua ànima combatia]

[tenia de temor la pensa sol·lícita circuïda] (*Història de Josef*)

[los contrastes e dubtosos pensaments que, en los camps de la sua fatigada pensa, combatien]

[perquè de tals contrastes ma pensa seria delliure] (*Parlament en casa de Berenguer Mercader*)

[ma atribulada pensa, en fortuna vàlida, ab contrastes de tan diversos vents combatuda] (*Lo Jui de Paris*)

[ab diversos contrastes en sol·lícita pensa combatuda]

[no són majors les ones que al meu Leànder (...) combaten, de les que la mia trista dolorada ànima ara turmenten] (*Història de Leànder i Hero*)

[havia la sol·licitud combatent axí assetjat la mia sol·lícita pensa] (*Visió de la senyora nostra de Gràcia*)

Alguns d'aquests fragments, aquells que presenten una major consició, podrien ser considerats com els representants canònics de la classe de t-concordança, per bé que, com que es tracta d'estilemes d'un autor i no d'unitats fraseològiques d'una llengua, no sempre s'hi dóna un grau suficient de fixació.

Si ara ampliem el corpus, sortint de l'obra reconeguda de Roís de Corella, i recorrem, a la recerca de fragments t-concordants, les dues grans obres en prosa de la literatura catalana coetània, trobarem que n'hi ha molts, de fragments t-concordants, al *Tirant lo Blanc* (1490):

[no manifestar defora la pena e dolor que combat la sua pensa] (c. 119)

[totes les quatre passions combaten la mia atribulada pensa] (c. 216)

[contínua tristícia combat lo meu cor] (c. 240)

[aquests dos contrastes li combaten la sua pensa] (c. 241)

[los cinc senys corporals (...) combaten tan fort ma pensa] (c. 267)

[los dolorosos pensaments e tristes sospites que a la mia dolorosa ànima combatien] (c. 295)

[en tals contrastes per sobresgran dolor la mia ànima està turmentada] (c. 324)

[en tals contrastes, sobregran dolor constreny la mia ànima que no tinc esforç en poder-t'ho manifestar, e pots veure quins treballs ma enamorada pensa combaten] (c. 331)

[les dolors e dubtosos pensaments que a la mia fatigada pensa combatien] (c. 373)

[flames de lleal amor que a mon esperit contínuament han combatut] (c. 411)

[multiplicada pena sentia en la sua atribulada pensa com pensava en los contraris qui el llunyaven] (c. 454)

[ma atribulada pensa, en fortuna vàlida, ab contrastes de tan diversos vents combatuda] (c. 483)

i uns pocs a la *Vita Christi* (1497):

[tribulava e combatia ab sos pensaments contínuament] (c. 63)

[aquestes dolors, totes justades ab la ferventíssima caritat de sa senyoria, donaren tan gran combat e batalla dins la sua sacratíssima ànima] (c. 153)

[car amor e enyorament se combatien dins lo seu piadós cor] (c. 285)

i observarem que tots ells són indistingibles dels repertoriats més amunt, de manera que aporten un important índex estilístic, de base fraseològica, per conjecturar que podrien ser fruit d'una mateixa mà, la de l'escriptor Roís de Corella, i no de la d'uns autors ficticis, que en vida no eren escriptors —Joanot Martorell i sor Isabel de Villena— i que, després de morts, apareixen esmentats, d'una manera sospitosament anàloga, als paratextos de les obres respectivament atribuïdes a ells (Guia, 1998).

Vegem altres exemples. Entre les construccions que qualifiquen el terme «estil», ens crida l'atenció la col·locació «adjectiu + *estil*», la qual hauríem d'esbrinar si és general (de la llengua, a l'època) o idiosincràsica (d'un autor concret), segons la diferenciació establerta per J. R. Firth (1957). A partir del mot base «estil», s'obre un camp semàntic d'epítets que combinen amb ell, formant les variants d'aquesta col·locació, de la qual prendrem, com a forma canònica, la recurrència que té una major freqüència d'aparició: «gentil estil». Així, en l'obra reconeguda de Roís de Corella, aquesta col·locació presenta les següents recurrències (on no he inclòs les construccions «de semblant estil», «en estil de semblants paraules»..., introductòries de parlaments):

Corpus: Obra reconeguda de Joan Roís de Corella

Forma canònica	gentil estil
Documentació i variants	<p>En mostra de mon <i>poc avisat estil</i> accepte la ploma, ab la qual damne lo que em par haver bé escrit (...) car mes paraules me condemnen, si al <i>gentil estil</i> de vostra senyoria esguarde.</p> <p style="text-align: right;">(Debat epistolar amb el príncep de Viana)</p> <p>Perquè les sues avisades paraules, ab disposat silenci, lloc de millor ésser enteses trobassen; les quals, de <i>gentil estil</i> ornades, augmentaven la veritat de sa justícia. Paregué a tots los reis les armes fossen d'aquell lo qual ab tan gentils paraules havia raonat los mèrits de sos actes; e fon manifest quant lo <i>gentil estil</i> fa pus clara la justícia.</p> <p style="text-align: right;">(Raonament de Telamò e d'Ulises)</p> <p>Per l'<i>adorit estil</i> de mes paraules.</p> <p style="text-align: right;">(Tragèdia de Caldesa)</p> <p>Així en vulgar e <i>gentil estil</i> explanes. que la suavitat de tan graciós parlar obre los passos de l'entendre.</p> <p>(Història de Jason e Medea)</p> <p>Oh inefable demència, passant <i>comú estil</i> de paraules. Tement prolixitat que sovint a <i>gentil estil</i> és enemiga.</p> <p style="text-align: right;">(Triunfo de les dones)</p> <p>L'<i>alt e gentil estil</i> de tan ben raonades proses. En celsitud d'<i>alt estil</i>.</p> <p style="text-align: right;">(Parlament en casa de Berenguer Mercader)</p> <p>Llegint l'<i>alt estil</i> de vostre elegant poesia. Seguint lo meu <i>baix estil</i>.</p> <p style="text-align: right;">(Lo jut de Paris)</p> <p>Ab lo <i>baix estil</i> de ma escriptura.</p> <p style="text-align: right;">(Istòria de santa Magdalena)</p>
Variacions	<p>Estil de conformes paraules. Estil d'elegant facúndia. Estil de lamentació trista. Dolça harmonia de l'estil. En estil tal, com ací felment recite.</p> <p style="text-align: right;">(Parlament en casa de Berenguer Mercader)</p> <p>En estil de gentils paraules. Ab estils plens de popular pompa.</p> <p style="text-align: right;">(Triunfo de les dones)</p> <p>Seguint l'estil de vostres elegants poesies. En vostres rims e proses seguint l'estil. Però no ab tal estil ni de tan riques profundes sentències arreada.</p> <p style="text-align: right;">(Lo jut de Paris)</p> <p>Estil de llengua humana.</p> <p style="text-align: right;">(Història de Josef)</p> <p>Estil d'elegants paraules.</p> <p style="text-align: right;">(Istòria de santa Magdalena)</p>

Una indagació de semblant estil sobre el *Tirant lo Blanc* i la *Vita Christi*, ens proporciona els següents repertoris:

Corpus: <i>Tirant lo Blanc</i>	
Forma canònica	gentil estil
Documentació i variants	Lo <i>gentil estil</i> que aquest benaventurat orde de cavalleria té. (c. 21) Aquella honor e <i>gentil estil</i> de cavalleria. (c. 113) No advertint ni sabent lo <i>gentil estil</i> ni virtuosa pràctica de nostres antecessors. (c. 114) Ans he seguit aquell <i>gentil estil</i> e costum que orde de cavalleria demana. (c. 152) Com lo <i>gentil estil</i> d'armes requir. (153) Diré mon parer, de mon <i>poc avisat estil</i> protestant. (c. 183) Si ab mes paraules diré alguna cosa que sia contra lo <i>gentil estil</i> de l'alta vostra. (c. 183) Plagueren al vell Emperador les avisades paraules de sa filla que havia raonat, e fon manifest quant lo <i>gentil estil</i> fa la justícia més clara. (c. 183) Per voler exercir lo <i>gentil estil</i> de les armes. (c. 189) Paraules de <i>mal estil</i> haureu esguard. (c. 243) Encara que, per mon poc saber, ab <i>avisat estil</i> no et diga la mia intenció. (c. 255)
Variacions	Diafebus —dix l'ermità—, molt estic aconsolat de l'estil de vostre gentil e avisat parlar. (c. 84) En estil de lamentació. (c. 315) Estil de conformes paraules. (c. 373) Aprés que per un poc espai hagueren estil de gentils paraules raonat. (c. 463)
Corpus: <i>Vita Christi</i>	
Forma canònica	gentil estil
Documentació i variants	Ab <i>elegant e dolç stil</i> l'ha ordenat. (Dedicatòria) Com aquesta il·lustre e reverent abadessa, mare e senyora, seguint lo <i>elegant estil</i> de la real natura e criament, hagués escrit. (Colofó)
Variacions	

Hom pot constatar la completa concordança que n'hi ha entre les recurrències del primer quadre i les dels següents, sense que se'ns passi per alt l'observació que «gentil estil», al *Tirant*, és majoritàriament aplicat a les armes i la cavalleria, més que no pas a la retòrica. Tanmateix, el gust de Roís de Corella per aquesta col·locació, de creació aliterada, és ben significatiu. I encara ho és més, si tenim en compte que determinades concordances d'aquest fraseologisme ens permeten descobrir paràgrafs concordants més extensos, que el contenen. Així, el paràgraf del *Debat epistolar amb el príncep de Viana* on figuren «poc avisat estil» i «gentil estil» resulta concordant amb el que encapçala el capítol 183 del *Tirant* i aquest, així mateix, és concordant amb el paràgraf inicial del capítol 15, mentre que els paràgrafs del *Raonament de Telamó i d'Ulixes* que contenen el sintagma «gentil estil» concorden amb el paràgraf final del capítol 183 del *Tirant* (Guia, 1996). De forma anàloga, descobrim ara una nova concordança entre el paràgraf del *Parlament en casa de Berenguer Mercader* que conté «estil de conformes paraules»: «A mi no basta estil de conformes paraules per a descriure los contrastes e dubtosos pensaments que, en los camps de la sua fatigada pensa, combatien» i el començament del capítol 373 del *Tirant*: «A mi no basta estil de conformes paraules en recitar les dolors e dubtosos pensaments que a la mia fatigada pensa combatien», el qual concorda, així mateix, amb els paràgrafs de la *Història de Josef* que contenen l'expressió «estil de llengua humana»: «No basta estil de llengua humana, ni paraules d'elegància tan alta, descriure la dolor...» i «No basta estil de llengua humana poder explicar ni descriure lo dol...».

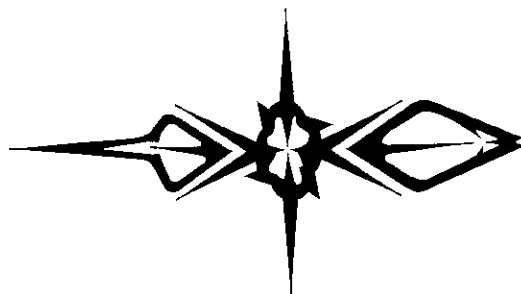
Així mateix, la repetició de variacions no trivials només pot entendre's com a fruit dels mecanismes expressius automatitzats propis d'un autor. És el cas, per exemple, de «estil de gentils paraules», present al *Triumfo de les dones* i al capítol 463 del *Tirant*; de «estil de lamentació», repetit al *Parlament en casa de Berenguer Mercader* i al capítol 315 del *Tirant*; de «gentil parlar» (*Lamentació de Narciso*) i «gentil e avisat parlar» (TB, c. 84); etc.

Quant a les variants que apareixen a la *Vita Christi*, on «estil» va precedit de «dolç» i «elegant», cal tenir en compte que uns agrupaments lèxics semblants són corrents en Roís de Corella: «*estil d'elegant facúndia*» i «ab *dolça harmonia de l'estil*» (*Parlament en casa de Berenguer Mercader*), «*estil de vostres elegants poesies*» i «alt *estil de vostre elegant poesia*» (*Lo juí de Paris*), «*estil d'elegants paraules*» (*Istòria de santa Magdalena*), «la *dolça harmonia de tan elegantes sentències*» (*Visió a la porta de la senyora nostra de Gràcia*), etc.

Els exemples de construccions fraseològiques concordants entre la prosa coneguda de Joan Roís de Corella i el *Tirant lo Blanc* i la *Vita Christi* es poden comptar per centenars i, certament, quan tindrem enllestit l'espectre complet, caracteriològic, dels fraseologismes i els agrupaments lèxics de cada corpus, ens reafirmarem en la conclusió que Roís de Corella és l'autor real d'aquestes dues grans obres.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALEMANY, R. et alii (1996): *Concordança de la «Vita Christi» de sor Isabel de Villena*, en CD-ROM, Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- BROSSA, M. (1995): *Índex de localitzacions de lemes i formes del «Tirant lo Blanch»*. Barcelona: Servei de Tractament Informatitzat de Textos Catalans (UB).
- CARBONELL, J. ed. (1973): Joan Roís de Corella, *Obra profana*. València: Albatros.
- CONCA, M. (1994): *Teoria i història dels proverbis catalans, Aplicació a l'estudi d'un corpus paremiològic del segle XVI*, Tesi Doctoral. València: Publicacions de la Universitat de València.
- CONCA, M.; GUIA, J. (1996): *Els primers reculls de proverbis catalans*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CORPAS, G. (1997): *Manual de fraseologia española*. Madrid: Gredos.
- FERRANDO, A. (1993): «Sobre una etiqueta historiogràfica de la literatura catalana: la valenciana prosa», *Caplletra*, 15: 11-30.
- FIRTH, J.R. (1957): *Papers in Linguistics 1934-1951*, Londres: Oxford University Press.
- GINEBRA, J.; CABOS, S. (1998): «Anàlisi estadística de l'estil literari. Aproximació a l'autoria del *Tirant lo Blanc*», *Afers*, 29: 185-206.
- GUIA, J. (1996): *De Martorell a Corella. Descobrint l'autor del Tirant lo Blanc*. Catarroja-Barcelona: Afers.
- (1998): *Enigmes literaris a la València del segle XV*. València: Tres i Quatre (pendent de publicació).
- HOLMES, D. I. (1985): «The Analysis of Literary Style. A Review», *Journal of the Royal Statistical Society, Series A*, 148: 328-341.
- MIQUEL I PLANAS, R. ed. (1913): *Obres de J. Roïç de Corella*. Barcelona: Biblioteca Catalana.
- RIQUER, M. de ed. (1969): Joanot Martorell i Martí Joan de Galba, *Tirant lo Blanc*, 2 vols.. Barcelona: Seix Barral.
- WITTLIN, C. (1993): «Joan Roís de Corella. Introducció a una concordança de les seves obres», *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1995): «Un text inèdit de Joan Roís de Corella: *La visió a la porta de la senyora nostra de Gràcia*, del 1487», *A sol post*, 3: 257-268.

Junio brillante, año abundante.